

• פרק ה •

דין 'ראסטות' בשיער לעניין טבילה במקוה

נזיר או נזירה שסיימו את ימי נזירותם (בנזירות הקצובה בזמן) וצריכים להיכנס למקדש על מנת להביא את קרבנותיהם, או נזירי עולם הרוצים להיכנס למקדש כדי להקריב קרבן חובה או נדבה, או לתפילה, להשתחויה וכדומה – חייבים מדין תורה לטבול בטרם יכנסו למקדש. גם נזירה הצריכה להיטהר לבעלה חייבת בטבילה מן התורה.

הנזיר במשך ימי נזירותו אסור להסתרק במסרק, שכן יש בכך 'פסיק רישא' שחלק משערות ראשו יתלשו. לפיכך, במשך הזמן נוצרים קשרים רבים בשערות הראש של הנזיר, וקשרים אלה נקראים גם 'ראסטות'. להלכה פוסק השו"ע (יו"ד קצח,ה) שאם רוב שערות ראשו של האדם קשורות, כל אחת בעצמה, הרי זו חציצה, גם אם הוא אינו מקפיד על כך. לעומת זאת, שתי שערות או יותר הקשורות זו בזו – אינן חוצצות, מאחר שהמים נכנסים בעובי קשר שכזה. יצוין שמה שיוצר בדרך כלל את הראסטות הללו הוא אבק המדביק את השערות אחת לשניה. נמצא אם כן שבנוסף לבעיית הקשרים בשיער, יש גם את בעיית הלכלוך הנמצא בשיער, שאי אפשר להורידו.

בפרק זה נברר מה דין הראסטות לעניין הטבילה במקוה, כאשר חובת הטבילה היא מהתורה.

א. הקשר ב'ראסטות' אינו חוצץ

בפשטות, דין הקשרים במקרה זה הינו פשוט, שכן 'ראסטות' הן שערות רבות הסבוכות זו בזו, וכפי שכבר הקדמנו, כאשר כמה שערות קשורות זו לזו – אין בזה חציצה. וכך נאמר בגמרא (נידה סז,א-ב): "אמר רבה בר רב הונא: נימא אחת קשורה – חוצצת, שלש – אינן חוצצות, שתים – איני יודע. ורבי יוחנן אמר: אנו אין לנו אלא אחת".

נמצא שרק שיערה אחת הקשורה בעצמה חוצצת, אבל שתי שערות או יותר הקשורות זו בזו אינן חוצצות.

וכן פסק להלכה בשו"ע הל' נידה (יו"ד קצח,ה): "שתי שערות או יותר שהיו

קשורים ביחד קשר אחד, אינם חוצצין. הגה: ואין חילוק בין אם קשר ב' שערות עם שתי שערות, או שקשר ב' שערות בפני עצמן (ב"י בשם רשב"א ור"ן); ושערה אחת שנקשרה – חוצצת, והוא שתהא מקפדת עליה, אבל אם אינה מקפדת עליה – עלתה לה טבילה, עד שיהא רוב שיערה קשור נימא נימא בפני עצמו".

נמצא לפי זה, שאין בעיה לטבול כשיש בשיער קשרים של שערות רבות המסובכות אלו באלו, כמו ב'ראסטות'. אמנם עדיין יש לדון מה דין ה'ראסטות' כאשר הן נוצרו על ידי לכלוך שהדביק את השערות זו לזו.

ב. דין הכללוך הדבוק בשערות

נאמר בגמרא במסכת נידה (סז,ב):

"אמר רבי יצחק, דבר תורה: רובו המקפיד עליו – חוצץ, רובו ואינו מקפיד עליו – אינו חוצץ, וגזרו על רובו שאינו מקפיד משום רובו המקפיד, וגזרו על מיעוטו המקפיד משום רובו המקפיד. ולגזור נמי על מיעוטו שאינו מקפיד משום מיעוטו המקפיד! היא גופה גזרה, ואנן ניקום ונגזור גזרה לגזרה?!"

נמצא אפוא, שאין חציצה מדאורייתא אלא כשמתקיימים שני תנאים: החציצה היא ברוב, והאדם מקפיד על הדבר החוצץ. לעומת זאת, כאשר מתקיים רק תנאי אחד – רובו שאינו מקפיד או מיעוטו המקפיד, החציצה היא מדרבנן ולא מהתורה, וכאשר הדבר החוצץ הוא מיעוט שאינו מקפיד עליו – הדבר אינו חוצץ כלל, וכן נפסק בשו"ע יו"ד סימן קצח, א.

והנה, לאור דברים אלו נראה לענ"ד, שכיוון שבדרך כלל גם אם יש לכלוך הדבוק שאי אפשר להסירו בשערות הראש, לכלוך זה אינו ברוב הראש, ולכן אם האדם אינו מקפיד על לכלוך זה – אין בו משום חציצה. אכן, ניתן לומר שניזירים אינם מקפידים על הכללוך שבשערם, וההוכחה לכך היא מעצם היותם נזירים הממשיכים לגדל שיער ארוך, למרות הכללוך הדבק בשערם. ואף על פי שרוב בני האדם מקפידים על לכלוך כזה, אין אנו אומרים שדעתם של הנזירים שאינם מקפידים בטלה, אלא אנו מתחשבים להלכה בדעתם, מפני שהם קבוצה מיוחדת בפני עצמה, שחבריה אינם מקפידים על הכללוך הדבק בהם, כמו שוחטים וטבחים, שאינם מקפידים על הדם או הרבב הדבק בהם, עקב מקצועם וכדו',

כפי שביארנו בפרק הקודם (פרק ד), בדין חציצה בשיער נזיר שיש בו כינים, ושם הבאנו את המקורות והנימוקים לכך.

ג. מהו רוב?

נראה לענ"ד שגם אם יש חשש שיש קשרים המהווים חציצה ברוב שערות הראש, דהיינו שרוב שערות קשורות כל אחת ואחת בעצמה (שזו מציאות שאינה סבירה כלל), או שיש חשש שהלכלוך הדבק בשערות הראש נמצא ברוב השערות - עדיין יש מקום להקל מסיבה נוספת. קולא זו תלויה במחלוקת ראשונים, שנחלקו בשאלה מה נקרא רוב, האם רוב הראש, או רוב הגוף כולו, יחד עם הראש?

בשאלה זו נחלקו הגאונים והראשונים. וכך כתב הרמב"ם (מקואות ב,טו):

"שתי שערות או יתר שהיו קשורין כאחת קשר אחד - אינן חוצצין, מפני שהמים באין בהן, ושערה אחת שנקשרה - חוצצת, והוא שיהיה מקפיד עליה, אבל אם אינו מקפיד עליה - עלתה לו טבילה, עד שתהיה רוב שעריו קשור נימא נימא בפני עצמה, כזה הורו הגאונים. וייראה לי ששערו של אדם כגופו הוא חשוב לענין טבילה, ואינו כגוף בפני עצמו, כדי שנאמר רוב השיער, אלא אף על פי שכל שיער ראשו קשור נימא נימא, אם אינו מקפיד עליו - עלתה לו טבילה, אלא אם כן נצטרף לחוצץ אחר על גופו ונמצא הכל רוב גופו, כמו שביארנו, ואחד הנידה ואחד שאר הטמאין שיש בראשן שיער".

נמצא אפוא שלדעת הגאונים הראש נידון בפני עצמו, ואם ברוב שערות הראש יש קשרים או לכלוך הרי שגם אם האדם אינו מקפיד על כך - הרי זה חוצץ. ואילו הרמב"ם חולק על כך, ולדעתו הראש אינו נידון בפני עצמו אלא הוא מצטרף לשאר הגוף, ולכן רק אם שערות הראש הקשורות כל אחת בפני עצמה מצטרפות לחציצות נוספות בגוף ויוצרות ביחד רוב החוצץ ביחס לכל הגוף - הרי זו חציצה הפוסלת את הטבילה. אבל אם כשמצרפים את הראש לשאר הגוף נמצא שברוב הגוף אין חציצה - לא של קשר ולא של לכלוך - אין כאן רוב, וממילא קשרי הראש והלכלוך הדבוק בו אינם חוצצים והטבילה כשרה.

הראב"ד (שם) חולק על הרמב"ם וכותב שמסתבר לפסוק בזה כדעת הגאונים, אך הרשב"א פוסק כרמב"ם, וזה לשונו (למסכת בחידושיו לעירובין ד,ב): "נימא

אחת חוצצת... ומסתברא כדברי הרב ז"ל [הרמב"ם] שאין השער גוף בפני עצמו שנלך אחר רובו, וכן כתב המאירי בנידה (סו,ב) ובעירובין (ד,א ד"ה הייתה נימא). הרשב"ץ בתשובה (ח"א סימן כח) סובר אף הוא כרמב"ם. בשו"ת משיבת נפש (סימן יב סוף אות א') כתב להוכיח שזוהי גם דעת הרי"ף, והמנחת חינוך (מצווה קעה אות ז) הוכיח שזו גם דעת ספר החינוך.

והנה, השו"ע פסק, כאמור לעיל, כדעת הגאונים (יו"ד קצח,ה), שכן בפשטות הוא מדבר על רוב שערות הראש, ולא על כלל הגוף. אך בכס"מ על הרמב"ם, לאחר שסקר את מחלוקת הגאונים והרמב"ם, כתב (ד"ה כתב הראב"ד): "ואין בזה הכרע". מה פירוש אין בזה הכרע? הרי מרן כן הכריע לבסוף כדעת הגאונים?

וכתב הרב עובדיה יוסף זצ"ל בספר טהרת הבית ח"ג עמ' טו, שלאור דברים אלו יש מקום להקל בשעת הדחק כדעת הרמב"ם, הרשב"א, ושאר הראשונים, כמבואר לעיל, שכן השו"ע לא פסק בדין זה בתורת ודאי, אלא בתורת ספק. ובשו"ת בנין עולם (יורה דעה סי' מב) כתב ששיטת הרמב"ם נראית השיטה הנכונה במחלוקת זו.

אמנם, הגר"א הביא ראיה לפסק השו"ע מהגמרא בבבא קמא (פב,א), הדנה במקור הצורך לעשות חפיפה לפני הטבילה, וזה לשון הגמרא (שם):

"ושתהא אשה חופפת וטובלת – דאורייתא היא, דתניא: ורחץ את בשרו במים – שלא יהא דבר חוצץ בין בשרו למים, את בשרו – את הטפל לבשרו, ומאי ניהו? שער. אמרי: דאורייתא לעיוני דלמא מיקטר, אי נמי מאוס מידי משום חציצה, ואתא איהו תיקן חפיפה".

הגר"א מוכיח מכך שהגמרא דורשת עיון דילמא מיקטר, שהמדובר הוא רק על חשש חציצה בשערות הראש, שכן המילה מיקטר אינה יכולה להיאמר אלא על שיער הראש.

דברי הגר"א הללו אינם מובנים לי: מדוע המילה 'מיקטר' (קשור) מדברת דווקא על שיער הראש? וכי על שיער בית השחי או על שיער הערווה אי אפשר לומר שהוא קשור? וכי בשערות אלו לא יכולים להיווצר קשרים?

ואדרבה, לענ"ד יש מגמרא זו ראיה לצד השני, שחשש החציצה הוא בקשר בשיער הנמצא בכל הגוף, ולא רק בראש, שכן הגמרא לומדת מייתור המילה 'בשרו' שאסור שתהיה חציצה בבשר הגוף כולו, ומהמילה 'את' – שאיסור

החציצה כולל גם את הטפל לבשר, דהיינו השיער. ואם כן, כמו שהמילה בשר מתייחסת לכל בשר הגוף, ובכולו אסור שיהיה דבר חוצץ, כך גם המילה 'את' מרבה שיער, שאסור שתהיה בו חציצה בכל הגוף.

נמצא אפוא, שיש סייעתא מדברי חז"ל דווקא לשיטת הרמב"ם וסיעתו, וניתן לסמוך על שיטה זו ולומר שגם כאשר יש חציצה ברוב שערות הראש, הרי זה כמיעוט אל מול כל הגוף.

ד. ספק דרבנן לקולא

במקרה הנידון, מדובר בספק בדין דרבנן, שכן גם אם נחמיר שהראש נידון כיחידה בפני עצמה, ויש במקרה זה רוב, עדיין הנזיר או הנזירה אינם מקפידים על הקשרים שבשערם, כאמור לעיל, וזהו ספק דרבנן. גם אם נחמיר ולא נדון אותם כקבוצה בפני עצמה, ונאמר שדעתם בטלה ביחס לכלל הציבור המקפידים על קשרים בשיער, נוכל לסמוך על הרמב"ם ודעימיה הסוברים שאין פה רוב אלא מיעוט, כאמור לעיל, וממילא הספק לגבי הקשרים בשיער, האם הם חוצצים או לא, הוא ספק דרבנן שהולכים בו לקולא, וכדברי הגמרא בעבודה זרה (ז,א): "רבי יהושע בן קרחה אומר: בשל תורה הלך אחר המחמיר, בשל סופרים הלך אחר המיקל. אמר רב יוסף: הלכתא כרבי יהושע בן קרחה".

ה. סיכום

'ראסטות' שהן שערות רבות הקשורות ומסובכות אלו עם אלו אינן חוצצות, כיון שאין חציצה בשערות קשורות אלא כאשר כל שורה קשורה בפני עצמה, כמו בא בגמרא בנידה סז,א. גם אם נחשוש שרוב שערות הראש קשורות בעצמן וחוצצות – עדיין אין זה אלא ספק, וכיון שהנזיר אינו מקפיד על קשרים אלו – זהו ספק דרבנן שהולכים בו לקולא. גם הלכלוך שיש לפעמים בשיער אינו חוצץ, כי הוא נמצא במיעוטו ואינו מקפיד עליו. אפשר לצרף לשיקול בפסיקה זו גם את שיטת הרמב"ם וסיעתו הסוברים שרוב לעניין זה הוא רוב הגוף ולא רוב הראש, ולפי שיטה זו קשרים בשיער הם מיעוט שאפשר להקל בו, ולא רוב.

על פי האמור נראה לענ"ד שנזירים בעלי 'ראסטות' יכולים לטבול במקוה גם בטבילה שחיובה מדאורייתא, ואינם צריכים לחשוש לחציצה בשערם, גם אם יש בשערם גם לכלוכים המדבקים את השערות אחד בשניה.

בשולי הדברים נאמר, שבתקופת בית ראשון ושני היו מאות ואף אלפי נזירים בעם ישראל, וחלקם ודאי קיבלו על עצמם נזירות למשך תקופה ארוכה של כמה שנים, כהילני המלכה שקיבלה על עצמה נזירות למשך שבע שנים (עיין שער ד, פרק ו). ברור שנזירים אלו, שקיבלו על עצמם נזירות לכמה שנים, גידלו שער ארוך שהיו בו קשרים ו'ראסטות', ובכל זאת ברור שהם היו מגיעים למקדש בחגים, אוכלים קרבן פסח ושאר קרבנות, ולשם כך הם היו צריכים לטבול לפני כן. ברור אם כן שה'ראסטות' של הנזירים אינם מעכבים את הטבילה.

